

Калита А. А. Энергетическая теория речи: ее сущность, современное состояние и перспективы исследования / А. А. Калита // Когниция, коммуникация, дискурс : [журн.]. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2013. – № 7. – С. 33-53.

Калита А. А. Энергетика речи : [монографія] / Алла Андреевна Калита. – К. : Кафедра, 2016. – 292 с.

Тараненко Л. І. Актуалізація англійських прозових фольклорних текстів малої форми : [монографія] / Лариса Іванівна Тараненко. – К. : Кафедра, 2014. – 288 с.

Тараненко Л. І. Просодичні засоби актуалізації англійських фольклорних текстів малої форми (експериментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. І. Тараненко ; Харківський нац. ун-т. ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2016. – 36 с.

EFT: English Fairy Tales / Collected by Joseph Jacobs. – L. : David Nutt, 1890. – 158 p.

УДК: 81`373-119

ТАРАСЮК І. В.

(Запорізький національний університет)

НОМИНАТИВНЕ ПОЛЕ «MENACE» У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

У статті розглядається номинативне поле «menace» як сукупність мовних засобів, що позначають відповідний концепт у французькій лінгвокультурі. Полева структура номинативного корпусу дозволяє показати зв'язок між усіма ознаками концепту «menace» та його зовнішні кореляції з іншими концептами.

Ключові слова: загроза, вербалізація, номинативне поле, концепт

Тарасюк І. В. Номинативное поле «menace» в современном французском языке. В статье рассматривается номинативное поле «menace» как совокупность языковых средств, которые означивают данный концепт во французской лингвокультуре. Полевая структура номинативного корпуса позволяет показать внутренние связи между всеми признаками концепта «menace» и его внешние корреляции с другими концептами.

Ключевые слова: угроза, вербализация, номинативное поле, концепт

Tarasyuk I. V. The Nominative Field of “Menace” in Modern French. The article is dedicated to the research of the nominative field “menace” as a totality of words in French linguistic culture that are used for the verbalization of the corresponding concept. The nominative field of “menace” represents the structure formed by means of words which have different nominative functions – substantives, verbs, adjectives etc. The analysis of the meanings of these words permits to describe the conceptual attributes of threat in French. This research is based on the study of the vocabulary definitions of the French word *la menace* as a representative of the concept “menace”, as well as its synonyms, phraseological units and textual nominations. The word *la menace* has two basic meanings: 1) a speech act of threat and 2) any danger. The principal functional peculiarity of the word *la menace* consists in its metalinguistic character. As a classifier of the speech act of threat the word *la menace* introduces the content of threat: «proférer (professer) des menaces de mort à l'encontre de qn», «qn menace de démissionner, de frapper les sites touristiques, rompre tout lien avec qn/qch, de ne plus payer ses impôts» etc; as a classifier of some danger, it combines with various nominations, for example: «menace d'épidémie, de famine, d'orage, d'un conflit, d'une grève, de guerre, d'invasion d'attaque, de famine; menace nucléaire, terroriste» etc. So, the nominative field of threat in French consists of two parts which have their proper structure. Taking into consideration the syntagmatic character of the majority of nominative units of threat, they have been usually researched in publicistic texts. As a result, such characteristics of the concept «threat-danger» have been revealed, as: deliberateness, manageability, diffuseness, repetition etc. The growth of the number of metaphoric units with the meaning of war in French political discourse can be explained by the increase of terrorist threat in France as well as the search of the solution to this problem.

Key words: threat, menace, verbalization, concept, nominative field.

На сучасному етапі свого розвитку номинативна теорія перетинається з лінгвоконцептологією у завданні описати концепти, які зберігаються у словах, що їх означають. За визначенням М. В. Нікітіна концепти як дискретні та змістовні одиниці свідомості є результатом креативної здібності людини «будувати ментальні світи» [Никитин 2003, с. 5]. Розуміючи слово як засіб та інструмент активації цілих блоків «гетерохронної та гетерогенної інформації», О. С. Кубрякова говорить про можливість виходу через слово до «різноманітних структур знань» (вербалізованих та невербалізованих) [Кубрякова 2004, с. 388-389]. Досліджуючи зв'язок між словами (одиницями мови) та концептами (одиницями мислення), обидві галузі намагаються пояснити механізми функціонування мови у соціумі та у свідомості її носія [Стернин 2008]. Постійний зв'язок мовних знаків між собою впливає на формування у індивідів набору асоціацій, пов'язаних з самими знаками та з середовищем, яке зумовлює існування кожного конкретного знака [Кравченко 1999, с. 10]. На цьому ґрунтується розуміння значення знака як здатності активізувати в свідомості того, хто його використовує, певний концепт або сукупність концептів, пов'язаних з ним.

Отже, акт номінації визначається як мовленнєво-розумовий процес, спрямований або на вибір вже існуючого в мові готового позначення для явища, яке мовець хоче назвати, або на утворення нової назви для нього. Обов'язковими для структури такого акту номінації є задум мовця, в якому вирішальну роль відіграють його інтенції та індивідуальні змісти, а також мовні засоби, якими мовець користується для позначення свого задуму [Кубрякова 1986, с. 42]. Тому когнітивно-семантичний аналіз всіх слів мови, що позначають певне явище, уможлиблює його інтегральний опис.

Концепт «menace» (загроза), що є **об'єктом** нашого дослідження, представляє у французькій лінгвокультурі структуроване певним чином знання про сукупність факторів і явищ, що можуть порушити звичні умови існування людей. **Предметом дослідження** виступають номінативні одиниці, які використовуються на позначення цього концепту у французькій мові. Загроза як сукупність негативних факторів, які можуть проявитись у неочікуваній людиною момент, завжди є присутньою у її свідомості. Але останні теракти у Європі призвели до змін у соціальному контексті спілкування (у термінах Ф. С. Бацевича [Бацевич 2004, с. 67]). Рівень напруги, недовіри підвищується і пильність стає нормою суспільного життя.

Для дослідження номінативних одиниць було залучено методикку опису номінативного поля за [Стернин 2015], яка включає суцільну вибірку слів за тлумачними словниками, словниками синонімів та аналіз текстів, де цей концепт знаходить свою вербалізацію. Отже, **мета дослідження** – описати номінативні одиниці, у яких відбулась фіксація різних аспектів менасивної складової життя французів, та зробити їх когнітивно-семантичну інтерпретацію.

Серед **завдань**, які поставлено: 1) описати значення слова-репрезентанта концепту «menace» на основі аналізу словникових дефініцій; 2) показати його синонімічні зв'язки; 3) виявити шляхи метафоризації концептуальних ознак; 4) залучити текстуальні номінації на предмет виявлення ще не лексикалізованих ознак досліджуваного концепту; 5) зробити когнітивно-семантичну інтерпретацію отриманих даних.

Аналіз дефініцій слова-репрезентанта – іменника *menace* за даними словників «Le Petit Robert» [Le Petit Robert 1993], «Trésor de la langue française» [Trésor], «Littré» [Littré] показав, що воно має два основних значення.

Перше значення: menace (загроза) – це дія, до якої вдається людина, щоб продемонструвати свою жорстокість/гнів по відношенню до іншої особи, з метою заявити про свою інтенцію (налякати) заподіяти їй лихо: [*La menace est le fait d'une pers.] Manifestation de violence par laquelle on signifie à autrui l'intention que l'on a de faire du mal* [Trésor]; *Manifestation par laquelle on marque à qn sa colère, avec l'intention de lui faire craindre le mal qu'on lui prépare* [Le Petit Robert 1993, p.1382]; *Parole ou geste dont on se sert pour faire craindre à quelqu'un le mal qu'on lui prépare* [Littré]. На базовому рівні це значення фіксує такі класифікатори й ознаки концепту «menace»: «джерело: гнів адресанта» (кваліфікаторами інтенсивності загрози виступають градуальні прикметники: *froide, grande, sourde, vague menace*), «прояв: наочний» (серед вербальних та невербальних засобів прояву виступають жести, слова, листи тощо: *geste, lettre, parole de menace; faire des menaces*), «спрямованість: на адресата»; «інтенція адресанта: примусити адресата боятись лиха, яке він йому готує» (готовність здійснити свою погрозу лексикалізована у висловах: *mettre sa menace à exécution, réaliser sa menace, agir sous la menace*).

Перша дефініція лексеми *menace* збігається з визначенням мовленнєвого акту загрози/погрози (в українській мові є два еквіваленти для слова *menace*: *загроза* і *погроза* зі значенням «(груба, зухвала) обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність» [СУМ-11]), що підтверджується синонімами, які можуть замінити слово *menace* у тексті – *avertissement* (попередження), *intimidation* (залякування), *chantage* тощо. Крім дієслова *menacer* зі значенням «faire craindre qch à qn» (змусити когось боятись), ця сема може бути актуалізована у інших дієслівних одиницях на позначення адресної дії: *braver* (бравувати),

défier (кидати виклик), *inquiéter* (непокоїти), *intimider* (залякувати), *provoquer* (провокувати) [Dictionnaire des synonymes 2008].

Вивченню загрози як мовленнєвого акта присвячено декілька досліджень на матеріалі різних мов. Дискусійним залишається питання визначення факторів успішності такого мовленнєвого акту. Наприклад, І. Вель вважає, що за своєю структурою мовленнєвий акт погрози є твердженням-асертивом директивно-промисивного та одночасно експресивного характеру, породженим образою або агресією [Weill 1993]. Дослідниця припускає, що мовленнєвий акт погрози сприймається як такий тільки мовцем, оскільки інші учасники комунікації намагаються не вбачати у ньому те, що він собою представляє. Д. О. Жучков наголошує, що успішність менасивного мовленнєвого акту залежить переважно від мовця: він зобов'язується здійснити заявлену дію, спрямовує її у майбутнє та виступає гарантом потенційної шкоди від заявленої дії для адресата [Жучков 2010, с. 8].

Репрезентація концепту «*menace*» як мовленнєвого акту погрози впливає на вживання його слова-репрезентанта. Розглянемо декілька прикладів, взятих з франкомовних Інтернет сайтів. У висловах «*proférer (professer) des menaces de mort à l'encontre de qn*» (відкрито говорити про загрозу смерті для кого-небудь), «*qn menace de démissionner, de frapper les sites touristiques, rompre tout lien avec qn/qch, de ne plus payer ses impôts*» (хтось погрожує подати у відставку, вдарити по туристичних місцях, перервати будь-який зв'язок з ким-небудь, не платити більше податки) іменник *menace* та дієслово *menacer* використовуються як класифікатори для мовленнєвого акту погрози на синтагматичному рівні. Так, після цих слів можливе цитування менасивного акту, висловленого мовцем, яке позначається комами: «*La mère d'une victime des attentats du 13 novembre menace de "geler ses impôts" afin de protester contre l'aide juridictionnelle accordée à Salah Abdeslam*» (<http://www.bfmtv.com>). Отже, слово *menace* є номінацією-класифікатором мовленнєвого акту погрози, а не самим актом. Це його відрізняє від сталих висловів-погроз “*n' y revenez plus!*”, “*prends (prenez) garde!*”.

Друге значення: *menace* (загроза) – це ознака, яка віщує неминучість небезпеки: [*La menace provient de l'éventualité d'un événement fâcheux*] *Signe par lequel se manifeste l'imminence d'un danger* [Trésor]; *Signe par lequel se manifeste ce qu'on doit craindre de qch; indice d'un danger; ce danger* [Le Petit Robert, p.1382]; *La menace d'une chose, l'action de menacer quelqu'un de cette chose* [Littré]. Друге значення будується на перетині з концептом *danger* (небезпека) з наступними класифікаторами і ознаками: «прояв: знак / показник небезпеки» (лексикалізованими є ознаки «довгої тривалості» та «жахливості» *constante, éternelle, perpétuelle, terrible menace; menace incessante, suspendue*), «ефект, викликаний небезпекою»: страх», пов'язаний з різними джерелами.

Номінації причин загрози утворюються переважно на синтагматичному рівні, тому мають статус номінативних одиниць малого синтаксису. Серед джерел небезпеки одна частина має природний характер (*menace d'épidémie, de famine, d'orage*), інша частина пов'язана з діяльністю людини (*menace d'un conflit, d'une grève, de guerre, d'invasion d'attaque, de famine; menace nucléaire, terroriste etc*). Синонімами слова *menace* у цьому значенні виступають: *le danger, le péril* (небезпека), *le risque* (ризик), *une situation d'insécurité* (небезпечна ситуація).

Текстуальні номінації виявляють такі концептуальні ознаки загрози у французькій мові:

- «навмисність/керованість» у вислові «*soutenir une menace sur un territoire*» (підтримувати загрозу на певній території);
- «здатність до розповсюдження в усіх напрямках» – «*une menace diffuse*» (дифузна загроза);
- «бути гнітом, чимось важким» – «*être/faire qch sous la menace de qn/qch*» (бути під загрозою кого-небудь/чого-небудь), «*les menaces qui pèsent sur qn/qch*» (загрози, що тяжіють над ким-небудь, чим-небудь);
- «повторюваність» (*La maladie de la langue bleue menace de réapparaître*).

Підвищений стан терористичної загрози у Франції спричинив появу цілої низки мовленнєвих номінацій, у яких терористичну загрозу вербалізовано через градуальні характеристики «інтенсивності» та «актуальності»: *la menace est d'une ampleur inégalée* (загроза незрівняного розмаху), *la menace terroriste est toujours aussi (très) élevée* (терористична загроза залишається високою, є дуже високою), *la menace est toujours d'actualité* (загроза залишається актуальною), *la menace est une réalité* (загроза є реальністю).

Окремий пласт мовленнєвих номінацій утворений на основі концептуальної метафори "*la menace terroriste est la guerre*" (терористична загроза – це війна), для якої профілюючими характеристиками є:

- «довга тривалість»: *c'est une guerre (un combat) de longue haleine* (це довготривала війна (бій));

- «готовність до постійної відсічі»: *la France fait toujours face à un important risque terroriste* (Франція постійно готова до значної терористичної небезпеки), *éradiquer la menace* (знищити загрозу). Збільшення кількості таких метафор у політичних виступах перших осіб держави може свідчити про пошук засобів вирішення цієї проблеми [Баранов 2004, с. 17].

Інша концептуальна модель – «*qch est une menace*» – на основі якої відбуваються метафоричні переноси, уможливлені висвітлення негативних характеристик окремого явища, для якого вони не є постійними. Так, загрозою може бути:

- погляд людини: *Un regard est une menace* (J.-G. Rens).

- людське тіло: *Avoir un corps, c'est la grande menace pour l'esprit* (M. Proust).

- товариськість: *La sociabilité est une menace pour la spiritualité* (L. Wieseltier).

Отже, аналіз дефініцій слова *menace* показав чітке структурування відповідного номінативного поля відносно двох ядер. Одне об'єднує номінативні одиниці на позначення мовленнєвого акту погрози, інше організує слова зі значенням небезпеки. Нечисленні слова, що складають словотвірне гніздо лексеми *menace*, також мають цю особливість (дієслово *menacer*, прикметники *menaçant, menacé*). На синтагматичному рівні сполучення зі словом *menace* структуруються у дві периферії: одна заповнена тематикою погроз, інша об'єднує назви джерел небезпеки та розчленовані номінації, у яких зафіксовані когнітивні ознаки загрози (повторюваність, різнобічну спрямованість, навмисність тощо). У подальших дослідженнях було б цікаво описати асоціативне поле загрози з залученням психолінгвістичних методик (вільний асоціативний експеримент, метод суб'єктивних дефініцій тощо) для виявлення додаткових ознак досліджуваного концепту.

Література

- Баранов А. Н. Предисловие редактора // Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем / Под ред. А. Н. Баранова. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – С. 7-21.
- Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики / Ф. С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
- Жучков Д. О. Речевой акт угрозы как объект прагмалингвистического анализа (на материале английского языка): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. н.: спец. 10.02.04 «германские языки» / Д. О. Жучков. – Воронеж, 2010. – 22 с.
- Кравченко А. В. Классификация знаков и проблема взаимосвязи языка и знания // ВЯ. – 1999. - №6. – С. 3-12.
- Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности / Е. С. Кубрякова. – М.: Наука, 1986. – 158 с.
- Кубрякова Е. С. Язык и знание / Е. С. Кубрякова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
- Никитин М. В. Основания когнитивной семантики: Учебное пособие. – СПб.: Изд-во ГПУ им. А. И. Герцена, 2003. – 277 с.
- Словник української мови. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>
- Стернин И. А., Розенфельд М. Я. Слово и образ. Монография / Под ред. И. А. Стернина. – Воронеж: «Истоки», 2008. – 243 с.
- Стернин И. А., Саломатина М. С. Семантический анализ слова в контексте / И. А. Стернин, М. С. Саломатина. – М.-Берлин: Директ-Медиа, 2015. – 202 с.
- Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française / J. Rey-Debove, A. Rey. – Paris: Dictionnaires Le Robert, 1993. – 2552 p.
- Dictionnaire de français «Littré» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litre.reverso.net/dictionnaire-francais>
- Dictionnaire des synonymes et d'analogies / L. Karoubi. – Paris: Larousse, 2008. – 833 p.
- Tresor de la langue française informatisé // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/advanced.exe?8;s=317560935;>
- Weill I. La menace comme acte de langage: étude diachronique de quelques formules de français / E. Weill // Linx. – 1993. – V. 28 (№1). – С. 85-105.

<http://www.bfmtv.com/societe/frais-de-justice-de-salah-abdeslam-la-mere-d-une-victime-menace-de-ne-plus-payer-ses-impots-971463.html>

УДК: 811.112.2'42

ТАЦЕНКО Н. В.

(Запорізький національний університет)

ТИПИ ВЕРБАЛЬНИХ АТРАКТОРІВ КОНЦЕПТУ ЕМПАТІЯ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

У статті з позицій когнітивної лінгвосинергетики розкривається динамічна природа концепту ЕМПАТІЯ, аналізуються типи його вербальних атракторів з побудовою їхніх моделей. Доведено, що динаміка вербальних атракторів спрямована до чотирьох типів функціонування: точкового (рівновага з дискурсивним середовищем), періодичного (слабка рівновага з дискурсивним середовищем), квазіперіодичного (нерівновага з дискурсивним середовищем) та дивного (нова рівновага з дискурсивним середовищем). Вибір вербальних атракторів має стихійний характер.

Ключові слова: концепт ЕМПАТІЯ, точковий атрактор, періодичний атрактор, квазіперіодичний атрактор, дивний атрактор.

Таценко Н. В. Типы вербальных аттракторов концепта ЭМПАТИЯ в современном англоязычном дискурсе. В статье с позиций когнитивной лингвосинергетики раскрывается динамическая природа концепта ЭМПАТИЯ, анализируются типы его вербальных аттракторов с построением их моделей. Доказано, что динамика вербальных аттракторов направлена на четыре типа функционирования: точечный (равновесие с дискурсивной средой), периодический (слабое равновесие с дискурсивной средой), квазипериодический (неравновесие с дискурсивной средой) и странный (новое равновесие с дискурсивной средой). Выбор вербальных аттракторов имеет стихийный характер.

Ключевые слова: концепт ЭМПАТИЯ, точечный аттрактор, периодический аттрактор, квазипериодический аттрактор, странный аттрактор.

Tacenko N. V. Types of Verbal Attractors of EMPATHY Concept in Contemporary English Discourse. The article reveals the dynamic nature of EMPATHY concept from the standpoint of cognitive linguosynergetics analyzing the types of its verbal attractors with the construction of their models. The paper proves that the dynamics of verbal attractors is directed to four types of functioning: point (one structure – lexical item *empathy*), periodic (two structures – lexical items *empathy* and *sympathy*), quasi-periodic (n-number of structures – vocabulary with direct or indirect meaning of empathy present in the semantic core of the word (including idioms)), and strange (cases when the speaker constructs speech expressions which seemingly have nothing to do with EMPATHY concept). Depending on the needs of communication EMPATHY concept can spontaneously switch from one mode to another by means of phase transition or bifurcation marked by the change of existing attractor. Point attractor is characterized by equilibrium with the discursive environment: the behavior of EMPATHY concept brought to one lexical item is independent of the context of the discursive act. Periodic attractor has a weak equilibrium with the discursive environment, resulted in quite a sustainable concept functioning in discourse. Quasi-periodic attractor is characterized by disequilibrium with the discursive environment, and the strange one – by a new equilibrium, with which the concept structure never repeats itself, although its self-organization is subject to the rules of fractal self-similarity. The choice of verbal attractors is spontaneous in nature because communicants can unexpectedly use any language as a result of certain cognitive impulse. The possible choice of system development takes place at the micro level of potential conceptual states. The cognitive micro level is formed by lexical concepts which randomly interact with each other with such a speed that makes them indistinguishable within discourse. Externally the choice dynamics of potential attractors remains invisible until the moment of their implementation at the macro level of the discursive act, confirming the fact that all processes in the system hierarchy of EMPATHY concept are separated in space and time.

Keywords: EMPATHY concept, point attractor, periodic attractor, quasi-periodic attractor, strange attractor.

За останнє десятиріччя вітчизняна лінгвосинергетика поповнилась численними дослідженнями, присвяченими аналізу самоорганізації мовних і мовленнєвих явищ. До вирішення цих концептуальних питань залучені поняття атракторів, репелерів, параметрів порядку, поляризації, мовленнєвих флуктуацій, біфуркацій тощо [Домброван 2014; Еникеева 2015; Пихтовникова 2015]. У зв'язку з цим виникла нагальна потреба транспонування принципів саморегульованих систем у царину когнітивної лінгвістики. **Метою** статті є розкриття суті динамічної природи концепту ЕМПАТІЯ, а **завданнями** – типологізація його вербальних атракторів з побудовою атракторних моделей та аналіз їхньої самоорганізації. **Об'єктом** наукової розвідки є концепт ЕМПАТІЯ, лексикалізований у сучасному англомовному дискурсі, а **предметом** – типи його вербальних атракторів. Матеріалом послуговував Британський національний корпус (BNC).

Атрактором концепту ЕМПАТІЯ вважаємо відносно стійкий стан, характерний для певної фази його “життєвого циклу”, репрезентований вербальною структурою. Можливість вербальної актуалізації концептуальних атракторів впливає з розуміння значення слів як